

Philosophical Analysis of Rebellion as a Socio-Cultural Phenomenon

UDC: 316.2:130.2

DOI: <https://doi.org/10.15421/172506>**Ivanytskyi Oleh**Ph.D., Senior Lecturer, <https://orcid.org/0009-0008-5438-3242>, o.instruktor@gmail.com*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The relevance of studying rebellion from a philosophical perspective is due to the growing number of social conflicts and protests in the modern world. Analyzing rebellion as a socio-cultural phenomenon, it is possible to identify the deep causes of human disobedience, which is associated with the search for new value orientations.

The purpose of the publication is the philosophical understanding of rebellion as a socio-cultural phenomenon.

Research results. The concept of "rebellion" is considered from a philosophical perspective, taking into account the multidimensionality of this phenomenon. The sources of rebellion, the mythological essence of rebellion, the typology of rebellion, subjects of rebellion, and the processes of heroization of rebellion are analyzed. The typology of rebellion is presented. The motivating factors of rebellion are summarized. The problem of rebellion as a technology is considered.

Conclusions. Rebellion as a socio-cultural phenomenon can be considered as a response to the deep alienation experienced by individuals in unstable social conditions. It indicates the rejection of existing social structures and norms by a person or social groups.

The philosophical tradition considers rebellion through such ideological forms as: rebellion "as a holiday of the soul", rebellion against the quagmire of existence, rebellion as an expansion of the boundaries of life, rejection of the imitation of life in the version of Guy-Deborah's "society of spectacle", "revolution against everyday life", artistic rebellions of avant-garde, the "Great Refusal" from a one-dimensional society, "metaphysical" rebellion, etc. Analysis of the sources of rebellion shows the diversity of reasons and conditions that contribute to the emergence of protest sentiments. The phenomenon of "disappointment" is nominated as a special source of rebellion, which, acting as a kind of marker of the intersection of the personal and social dimensions, has a heuristic philosophical potential for conceptualization into a separate existential. The technologization of rebellion indicates that competition for control over the "grand narrative" can lead to manipulations at the level of political influence.

The philosophical understanding of rebellion as a socio-cultural phenomenon shows that rebellion is an important indicator of the social health of society and acts as a trigger for change, including positive ones.

Keywords: philosophy of rebellion, rebellion, rebellious person, philosophical nihilism, sources of rebellion, disappointment as existential, rebellious consciousness, artistic rebellion, rebellion as technology

Філософський аналіз бунту як соціокультурного феномену

Іваницький Олег*Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження бунту з філософської перспективи обумовлена зростаючою кількістю соціальних конфліктів і протестів у сучасному світі. Аналізуючи бунт як соціокультурний феномен, можна виявити глибинні причини людської непокорі, що пов'язана з пошуком нових ціннісних орієнтирів.

Метою публікації є філософське осмислення бунту як соціокультурного явища.

Результати дослідження. Поняття «бунт» розглянуто у філософському ракурсі враховуючи багатовимірність цього феномену. Проаналізовано джерела бунтів, міфологічну сутність бунтарства, типологію бунтів, суб'єктів бунту, процеси героїзації бунтарства. Наведено типологію бунту. Узагальнено спонукальні чинники бунтарства. Розглянута проблема бунту як технології.

Висновки. Бунт як соціокультурне явище може розглядатися як відповідь на глибоке відчуження, яке відчувають індивіди в нестабільних соціальних умовах. Він вказує на неприйняття людиною або суспільними групами існуючих соціальних структур і норм.

Філософська традиція розглядає бунт крізь такі ідейні форми, як: бунт «як свято душі», бунт проти трясовини існування, бунт як розширення меж життя, неприйняття імітації життя версії гі-деборівського «суспільства спектаклю», «революція проти буденності», мистецькі бунти авангардизму, «Велика Відмова» від одномірного суспільства, «метафізичний» бунт тощо. Аналіз джерел бунту показує різноманіття причин і умов, які сприяють виникненню протестних настроїв. Особливим джерелом бунту номіноване явище «розчарування», що, виступаючи своєрідним маркером перетину особистісного і соціального вимірів, має евристичний філософський потенціал до концептуалізації у окремий екзистенціал. Технологізація бунту свідчить про те, що конкуренція за контроль над «великим наративом» може призводити до маніпуляцій на рівні політичного впливу.

Філософське осмислення бунту як соціокультурного явища показує, що бунт є важливим індикатором соціального здоров'я суспільства, виступає тригером змін, зокрема і позитивних.

Ключові слова: філософія бунту, бунтарство, бунтівна людина, філософський нігілізм, джерела бунту, розчарування як екзистенціал, бунтарська свідомість, мистецький бунт, бунт як технологія

Стаття надійшла / Article arrived: 08.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 28.02.2025

Вступ.

Стаття присвячена визначенню філософської сутності бунту як соціокультурного явища. Дослідження бунту в такому трактуванні є актуальним, зважаючи на нестабільність громадянського суспільства, волатильність суспільних цінностей і процесів, тиск на сучасну людину з боку різних інститутів й організацій, що спричиняє її зворотну реакцію.

Метою публікації є філософське осмислення бунту як соціокультурного явища.

Методи дослідження: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, наукового абстрагування й узагальнення, екзистенціальна феноменологія.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У системі філософських, історичних, культурологічних, соціологічних вимірів поняття «бунт» проходить кроки формування відокремленого трактування, головним чином, крізь такі імена і концепції: «філософія міфу» Ф. В. Шеллінга (Schelling, 1995), «Єдиний» М. Штірнера (Stirner, 2023), нігілізм Ф. Ніцше (Ніцше, 2003), концепція культури Й. Гейзінга, «бунтівна людина» А. Камю (Камю, 1997), а також теорія «повстання» Т. Гарра (Gurr, 1970).

Результати дослідження.

Будь-який бунт сприймається панівною владою як загроза суспільній стабільності та власній безпеці. Деструктивні, руйнівні, дестабілізуючі процеси, що, як правило, пов'язані з насильницькими формами прояву непокори (у цьому сенсі - бунтарства) проти легітимної (чинної) влади, детонують зміни різного масштабу – від локальних конфліктів до великих соціальних катаклізмів, що пронизують всі сфери держави.

Політичні форми ненасильницького бунту як недержавні мирні дії опозиційних по відношенню до легітимної влади сил часто досягають успіху там, де зазнала поразки збройна боротьба (Ченавет, & Стефан, 2014).

Політичний бунт є лише «вершиною айсберга», одним з шарів існування бунтівної свідомості в соціокультурному просторі. Переважно ненасильницьким шляхом протікають мистецькі чи «метафізичні» бунти, які, тим не менш, значною мірою впливають у тому числі і на політичну сферу. Достатньо згадати роль творів П. Бомарше чи «Французької енциклопедії» (повна офіційна назва Енциклопедії – «Енциклопедія, або Тлумачний словник науки, мистецтва й ремесел») як інтелектуального підґрунтя Французької революції 1789-1793 рр.

У соціально-політичних науках поняття бунту розглядається однобічно: як синонім понять «страйк», «заколот», «повстання», «революція». Проте проблемам теорії й практики революційної боротьби присвячено тисячі монографій, і ця проблематика знаходиться за межами завдань даної публікації.

На наш погляд, при розгляді поняття «бунт» особливої уваги потребують питання, які «гравітують», радше, до філософської проблематики. Серед них: джерела бунтарства, бунт як міф, типологія бунтів, бунт у культурі, героїзація бунтарства, цінності бунтарства, суб'єкт бунту, технологізація бунту. Об'єм публікації дозволяє розглянути лише кілька з них.

Джерела бунту мають складну структуру, що проявляється у їхній секторальності, багатшаровості та багатофакторності, що свідчить про різноманіття причин і умов, які сприяють виникненню протестних настроїв.

Джерелами (причинами, спонукальними чинниками) бунту можуть бути такі.

1. На рівні соціальної психології: розчарування в ідеалах епохи, лихоліття, передвоєнна, під час - та повоєнна атмосфера в суспільстві, «перетин» віків (апокаліптичні настрої), світовідчуття безвиході, фрустрації чи гніву у суспільстві.

2. Серед економічних причин, що сприяють появі вибухонебезпечній активності громадян, зазначимо безробіття, інфляція, зростання цін на життєво значимі товари, зниження рівня виробництва, зростання рівня боргового навантаження (як державного, так і приватного сектору), фінансова нестабільність, соціальна нерівність, нерівність у розподілі багатства і матеріальних благ, несприятливі глобальні економічні фактори тощо.

3. Серед політичних джерел бунту можна виділити такі: корупція, обмеження прав і свобод людини, недемократичні режими, дискримінація за ознаками раси, статі, релігії тощо.

4. До військових чинників належать - вторгнення або окупація іншими державами, тривала війна, несанкціоноване втручання іноземних держав або організацій у конфлікт.

5. Інформаційними джерелами бунту можуть стати – масове обурення через інформаційні або медійні повідомлення у ЗМІ, маніпулятивні практики тощо.

6. На рівні глобальних процесів - глобальні і локальні кризи, глобальні катастрофи, перманентна суспільна аномія, культурні конфлікти (напруга між різними етнічними або релігійними групами) тощо.

Виділимо серед перелічених джерел бунту евристично перспективний з точки зору філософської концептуалізації феномен «розчарування». Розчарування має особливий філософський статус серед інших джерел бунту, виступаючи своєрідним маркером дотичності/перетину особистісного і соціального вимірів. Розчарування - те зерно соціальної чи індивідуальної психології, з якого проростає потреба шукати зовнішньої опори своєму спустошеному «Я» у формі активної протидії існуючим суспільним інститутам і/або домінуючим

світоглядним парадигмам, що історично склалися в певному суспільстві. Це – особливий екзистенціал, один з «голосів» Ніщо (у гайдеггерівському розумінні), з якого народжується бунт. Як злам комплексу очікувань, надій і мрій, який ділить життя на «до» та «після», розчарування може стати каталізатором метафізичного пошуку сенсу власного існування. Будучи часто відлунням катастрофічної соціальної події, розчарування, що утворилося на рівні індивідуальної психіки, несе в собі відбиток колективних переживань соціально-економічних умов, формуючи таким чином глибокий зв'язок між індивідуальною і колективною реальністю. Цей зв'язок блискуче описав видатний «архітектор» соціального мислення Еміль Дюркгайм: «Індивіди надто вже тісно пов'язані із суспільним життям, аби ознаки його занепаду не торкнулися одночасно і їх. Його страждання стають і їхніми муками. Оскільки суспільство становить єдине ціле, то біль, якій воно почуває, передається усім складникам його структури. Отак виникають загальні настрої депресії й *розчарування*, котрі не стосуються кожного індивіда зокрема, а виражають стан занепаду, в якому перебуває суспільний організм» (Дюркгайм, 1998, с. 251).

Цей стан може тривати десятиліттями, захоплювати цілі покоління, мати прихований, латентний характер, розвиватися кумулятивно. За відсутності каналів виходу назовні, внутрішній конфлікт «очікування-реальність» зберігає в собі руйнівну енергію, яка подібно до невидимого тиску, накопичується і з часом перетворюється на соціально небезпечний для панівної владної верхівки субстрат. На цьому етапі зароджуються бунтарські ідеї та ціннісні орієнтації альтернативних форм організації суспільства, що оформлюються у різні стратегії, програми, проекти, утопії, маніфести тощо. Разом з тим, бунту властива потенція до самознищення, яка, за умови поширення серед певних соціальних груп відповідного комплексу ідей, може виявлятися або у формах свідомого акту колективного суїциду (маргінальні релігійні культи, голодний протест тощо), або як ірраціональні деструктивні дії без урахування незворотних наслідків чину. Тут доречно знов згадати Емілія Дюркгайма, який, розглядаючи індивідуальні форми різних видів суїциду, зазначав наступне: «В першому [випадку] мислення зосереджується саме на собі й таким чином утрачає об'єкт своєї спрямованості; в другому ж пристрасті вихоплюються поза всякі межі й теж утрачають свою мету. Перше губиться в нескінченності мрії, друге ж у безмірі бажань» (Дюркгайм, 1998, с. 359).

Отже, розчарування виступає не лише як емоційний стан, а й як потужний соціальний індикатор системних дисфункцій соціального тіла, що сигналізує про потреби в трансформації соціально-культурних систем.

Типологія бунтів. Пропонується розглянути типи бунтів за двома ознаками - функціональною та історичною: бунт відсторонення (романтизм); бунт «заперечення» (західноєвропейський нігілізм на прикладі «переоцінки всіх цінностей» Ф. Ніцше); метафізичний бунт «усвідомлення абсурду» (абсурдизм); метафізичний бунт перебудови (авангард); бунт «помсти» (постмодерн).

Бунт відсторонення в романтизмі служить не лише способом втечі від буденності, а й формою критики соціальних норм та усталених цінностей. Романтики прагнуть віднайти глибинний сенс життя, звертаючись до природи, минулих епох, народних традицій і містичних переживань. В епоху романтизму оформлюється новий культурний тип - романтичний герой, якому притаманні такі риси, як: протест проти суспільних умов існування, самотність, роздвоєність особистості, крайній індивідуалізм та ірраціоналізм, прагнення до свободи, незалежності, соціальна відчуженість. Романтичний герой - це бунтар, революціонер або розбійник. Романтик виявляє бажання втечі в інший світ, де можлива справжня свобода самовираження. Доля романтичних героїв часто фатальна, веде їх в боротьбі за свої переконання до ізоляції, божевілля, трагічної смерті. Особливе місце в світоглядній системі романтизму, філософську архітектуру якої на ранніх етапах становлення течії розробляв Фрідріх Шеллінг, займають проблеми свободи та творчості (Schelling, 1995).

Бунт «заперечення», що зв'язується з традицією західноєвропейського нігілізму, позначає кризу цінностей, що формувалася під впливом раціоналізму, прогресу, війн і соціальних зрушень. Вважається, що у нігілізму тернарна (потрійна) природа: філософський нігілізм, суспільно-політичний та естетичний (Краус, 1994, с. 19). Межі нашого дослідження дозволяють нам зупинитися лише на розгляді природи філософського нігілізму, який, зі свого боку, можна розділити на метафізичний, епістемологічний, етичний і теологічний різновиди.

Пасивна (що спрямована на себе, часто саморуйнівна) та активна (що спрямована на зовнішню дію перетворення навколишнього світу, часто надагресивна) установки носія нігілістичного комплексу ідей створюють складний динамізм соціальної поведінки, що веде до радикальних змін. Але якими б не були прояви нігілістичної свідомості в соціально-культурному просторі, спільним знаменником для них виступає акт заперечення, негачії.

Одним із «способів нігілістичного здійснення», окремою процедурою нігілістичного акту є неантизація, або «зведення до нуля», перетворення на ніщо (Лютій, 2002, с. 69). Ніцшеанський нігілізм – явище всезагальне та всеохопне, точка відліку на шляху до створення нових цінностей. Ніцше вказує, що традиційні цінності перестали бути актуальними,

і закликає до «переоцінки всіх цінностей». Цей бунт стає спробою розітнути хворий, але ще живий організм людської культури «філософією молота». «Усілякий нігілізм має подвійне значення: активний нігілізм – підвищення міцності духу й пасивний – регрес духовної сили», а, отже, «нігілізм має постати там, де життя ще зберігається» (Лютій, 2002, с. 173-174).

Нігілізм і абсурд мають спільну філософську базу тасхожесвітовідчуття. Вактітотального нігілістичного заперечення криється «вірус» безмістовності, абсурдності буття. Нігілізм утверджує, що немає універсальних істин, тоді як абсурд фокусується на безглузді пошуку сенсу в світі, що його не має. Визнаючи безглуздість життя, індивід намагається знайти власну ідентичність і сенс в абсурдному світі. За таких умов одним з найневідкладніших питань стає питання: чи варте життя того, щоб його прожити. А, отже, центральною проблемою життя стає проблема самогубства. *Метафізичний бунт «усвідомлення абсурду»* - це відмова від самогубства, відмова підкоритися абсурду й прагнення свободи, не зважаючи на неминучість страждань. Бунт стає актом гідності, що допомагає людині зберегти своє «я» всупереч зовнішній абсурдності світу. «Сказати, що життя абсурдне, здатна лише свідома, жива людина», - пише Альбер Камю (Камю, 1997, с. 184).

Метафізичний бунт перебудови: творчість як відповідь (авангард). І в нігілізмі, і в абсурді стверджується, що творчість є важливим засобом для подолання всеналежного та загальноприйнятого. Людина абсурду може шукати нові сенси буття та способи самостверження через мистецтво та акти творчості. Авангард, що виникає на межі XIX та XX століть, представляє собою колективний мистецький бунт проти традиційних форм мистецтва і культури. Це метафізичний бунт перебудови, пов'язаний зі спробою створити таку реальність, в якій мистецтво стає не лише відображенням реальності, а й активним учасником соціальних змін. Авангард як мистецький бунт у своєму прагненні до руйнування традицій не лише кидає виклик традиційній культурі, а й розширює горизонти мислення, створює нові форми висловлення, конститує нову реальність, де свобода творчості є основним критерієм людського буття. Його значення виходить за межі естетики, перетворюючи художній процес на філософський акт. Авангардисти активно експериментують із формою, структурою та змістом, звертаються до нової символіки й ускладнених наративів, нових технік і естетичних прийомів, включаючи колаж, монтаж, автоматизм у живописі чи письмі тощо. Авангард стає платформою для агресивного вираження індивідуального чи групового досвіду шляхом провокації, шоку, скандалу чи епатажу. Домінуючими тенденціями авангарду були та залишаються ірраціоналізм та синтез мистецтв.

Бунт «помсти», що виникає в епоху постмодерна, постулює ідеї розпаду великих наративів і відмову від універсальних істин. Постмодерністи, зокрема Жан-Франсуа Ліотар, підкреслюють множинність, полісемію істин і культур, що підриває будь-які спроби створення єдиної метанаративної картини світу. Постмодерністами-неоскептиками проголошується інтелектуальна війна «великим наративам» постпроствітництва (капіталізм, марксизм, психоаналіз, фемінізм). Ініціюється нова переоцінка цінностей цього «незавершеного проєкту Просвітництва» (Енциклопедія постмодернізму, 2003, с. 243-244). Постмодерн виявляється у використанні іронії, сарказму, гри з культурними символами, контрінтуїтивних стратегій, розмноження «малих наративів». У той же час, дедалі виразнішим постає новий тип бунтівної людини – бунтар-кат. Протоверсією постмодерного бунтаря-ката можна вважати героя сартрівського «Герострата». Це психопатологічний герой, для якого вбивство іншої людини стає єдиним життєвим орієнтиром. Такий бунт, позбавлений конструктивних підстав, стає актом розпачу та помсти.

На жаль, сартрівський літературний герой, «чорний» герой, бунтар-кат, втілений у фігурі Поля Гільбера, перейшов у наше життя, ставши символом сучасної агресії та тривоги. Звернення до таких радикальних форм висловлювання вказує на кризу самості в сучасному світі, де індивід, залишившись віч-на-віч із власною нікчемністю, з одного боку, та суспільством, що не вміє слухати та ігнорує сигнали тривоги, з іншого, - вибирає деструкцію як останній спосіб заявити про себе. На наш погляд, типовим прикладом постмодерного бунту «помсти» є феномен масових вбивств у навчальних закладах (скулшутинг; від англ. School shooting – «шкільна стрілянина»).

У різні часи бунт набуває особливих та своєрідних рис, виявляється в різних масштабах, тисне на нові больові місця суспільного організму. «Гамлетівські» питання ставляться кожною епохою з різним ступенем інтенсивності та гостроти. Так, бунт може набувати таких ідейних форм, як: бунт «як свято душі», бунт проти трясовини існування, бунт як розширення меж життя, неприйняття імітації життя версії гі-деборівського «суспільства спектаклю», «революція проти буденності», мистецькі бунти авангардизму, «Велика Відмова» від одномірного суспільства, «метафізичний» бунт тощо. Окремою традицією бунтарства і, одночасно, особливим пластом культури є контркультура.

З контркультурою пов'язана також так звана «проблема поколінь», яка породила цілі генерації особливих «бунтівників»: «втрачене покоління», «розбите покоління» (біт-покоління), «сердиті молоді люди», хіпі, «покоління X 60-х», «покоління X 90-х». Вплив цих поколінь на всю культуру XX століття важко переоцінити.

Героїзація бунтарства. Ще з часів античності (і особливо за романтизму) бунтівна людина сприймалася як герой. Бунтар – носій особливої «інфекції», одним з основних симптомів якої за міркуванням Альбера Камю є «виснажлива непримиренність міри» (Камю, 1997, с. 435). Проте, лише у XIX і XX ст. сформувалися потужні філософські моделі «бунтівної людини». Одними з найзначніших метафізичних моделей героїзації бунтарства є штірнерівський «Єдиний», ніцшеанська «Надлюдина» та концепція «бунтівної людини» А. Камю.

Один із апологетів анархічного індивідуалізму, Макс Штірнер у своїх працях дійшов до ствердження абсолютної волі та автономії людини, за принципом «немає нічого вищого за мене». «Власна воля і держава, – пише Макс Штірнер, – це сили, що перебувають у смертельній ворожнечі, між якими неможливий «вічний мир» (Stirner, 2023, р. 175). Зокрема, держава, нав'язуючи свої закони та беззаперечні цінності, як-то мораль, правила, обов'язки, обмеження прав, підкорює індивідів і, за допомогою репресивних механізмів, демонізує тих, хто іде всупереч прийнятим правилам. Ніяка мораль несумісна з егоїзмом у трактуванні М. Штірнера, який слід розглядати не з точки зору переслідування звичайних особистих інтересів, а радше як різновид індивідуального самоуправління чи автономії, що Штірнер називає «власністю [*Eigenheit*]». Це той тип автономії, яка несумісна з будь-яким призупиненням, добровільним чи вимушеним, індивідуального судження. «Я є власним, – пише Штірнер, – лише тоді, коли я є господарем самого себе, замість того, щоб бути підкореним ... чимось іншим» (Stirner, 2023, р. 153). Цей Штірнерівський ідеал самоуправління має зовнішній і внутрішній виміри, вимагаючи не лише уникати підпорядкування себе (зовні) іншим, але й уникати (внутрішньо) бути «затягнутим» (Енциклопедія постмодернізму, 2003, с. 56) власними апетитами.

У той час, як «Єдиний» М. Штірнера – це бунтар-одинак, анархіст-індивідуаліст, «Надлюдина» Фрідріха Ніцше – це філософський жест високої амплітуди, покликаний ствердити аристократичний егоїзм панівного стану, розрахований на кастовість. «Надлюдина» не є окремою особою, вона збірний образ, представник нової аристократії духу, що протистойть не злій людині, нищій та кволій» (Лютій, 2002, с. 170-171). Бунт у Ніцше виростає до вселенських масштабів, до «переоцінки всіх цінностей», до «смерті Бога». Навіть зародження християнства та особу Христа Ніцше розглядає крізь бунтарський дух. «І відтоді почули себе бунтівниками, зрозуміли Ісуса як бунтівника проти порядку» (Ніцше, 2003, с. 393).

Альбер Камю у своєму есе «Бунтівна людина» піддає критичному аналізу як концепцію М. Штірнера,

так і Ф. Ніцше. «Єдиний» і «Надлюдина» – являють собою конкретні стадії двохсотлітнього розвитку метафізичного бунту та нігілізму. Бунт для Камю – перманентна необхідність, «приреченість» на бунт (у сартрівській інтонації), адже – «Я бунтую, отже, ми існуємо» (Лютій, 2002, с. 197). Саме «ми», оскільки трагічний досвід переживання і усвідомлення абсурдності буття строго індивідуальний. Бунт же, за Камю, – справа загалу. Зрештою, «рухати історію вперед здатні лише ті, хто в належний момент може збунтуватися супроти неї» (Лютій, 2002, с. 435).

Бунт як технологія. В сучасному світі бунт стає потужним інструментом впливу на суспільство з боку інститутів влади. Технологізація бунту – процес управління бунтом на всіх стадіях його соціального життя, від зародження до втілення. Підпорядкування розвитку бунту певному алгоритму, схемі дозволяє вирішувати суб'єктам бунту свої завдання. Відділяючи бунт від його первісних функцій – слугувати засобом до встановлення справедливості та істини – технологічні механізми перетворюють його на форму контролю, що заважає справжньому опору. Замість того, щоб бути засобом для досягнення прогресивних змін, бунт стає інструментом маніпуляції. Соціальний договір, що виникає в результаті такої технологізації, виглядає як штучний фасад, камуфляж, за яким приховані справжні мотивації тих, хто його конструює.

Влада, що контролює технології, має змогу формувати наративи та уявлення про бунт, таким чином перетворюючи його на легітимну частину системи, яка насправді її підтримує. Це створює ілюзію, що бунт є невід'ємною частиною суспільного прогресу, тоді як насправді він служить для укріплення існуючих структур влади. Крім того, технологізація бунту може передбачати використання соціальних мереж і медіа як інструментів для маніпуляції свідомістю мас, формуючи нові типи колективного досвіду, що скеровують суспільство в потрібному напрямку.

Висновки.

Бунт як соціокультурне явище вимагає ретельного філософського осмислення, оскільки являє собою не лише спонтанний протест проти існуючих умов, а й віддзеркалює конфлікт між індивідуальними цінностями та суспільними нормами, пропонуючи нові шляхи для самовираження і реалізації людського потенціалу. Здатен відкривати нові горизонти для розуміння людської природи. Бунт може розглядатися як відповідь на глибоке відчуження, яке відчувають індивіди в нестабільних соціальних умовах. Він є емоційним і моральним (чи аморальним) актом, що вказує на неприйняття людиною або суспільними групами існуючих соціальних структур і норм, якщо останні не відповідають індивідуальним чи груповим очікуванням.

Філософська традиція розглядає бунт крізь такі ідейні форми, як: бунт «як свято душі», бунт

проти трясовини існування, бунт як розширення меж життя, неприйняття імітації життя версії гідеборівського «суспільства спектаклю», «революція проти буденності», мистецькі бунти авангардизму, «Велика Відмова» від одномірного суспільства, «метафізичний» бунт тощо. Аналіз джерел бунту – від соціальної психології до економічних і політичних факторів – показує різноманіття причин і умов, які сприяють виникненню протестних настроїв; дозволяє виявити, що незадоволення та соціальна нерівність виступають каталізаторами суспільного спротиву. Особливим джерелом бунту номіноване явище «розчарування», що, виступаючи своєрідним маркером перетину особистісного і соціального вимірів, має евристичний філософський потенціал до концептуалізації у окремий екзистенціал. Технологізація бунту свідчить про те, що конкуренція

за контроль над «великим наративом» може призводити до маніпуляцій на рівні політичного впливу.

Філософське осмислення бунту як соціокультурного явища показує, що бунт є важливим індикатором соціального здоров'я суспільства; бунт «тисне» на нові больові місця суспільного організму, виступає тригером змін, динамічною боротьбою за нові цінності, ідеї та перспективи, які вказують на можливість соціального прогресу.

Подальші дослідження цього феномену можуть розкрити нові шляхи інтеграції етики та політики, переосмислення стосунків влади і особистості, екзистенційного пошуку і соціальних змін у контексті сучасного світу. Зокрема, вони можуть бути зосереджені на дослідженні феномену бунту в рамках девіантології.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Дюркгайм, Е. (1998). *Самогубство: соціологічне дослідження*. Київ: Основи.
- Енциклопедія постмодернізму. (2003). За ред. Чарлза Е. Вінквіста та Віктора Е. Тейлора. Переклад з англ. Віктора Шовкуна; наук. ред. Олексій Шевченко. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
- Камю, А. (1997). *Вибрані твори*. (У 3-х т. Т. 3. Есе: Переклад з фр. О. Жупанський). Харків: Фоліо.
- Краус, В. (1994). *Нігілізм сьогодні, або Терплячість світової історії*. (Перекл. з німецької М. Павлюка). Київ: Основи.
- Лютый, Т. В. (2002). *Нігілізм: анатомія Ніщо*. Київ: Парapan.
- Ніцше, Ф. (2003). *Так казав Заратустра; Жадання влади*. (Переклад А. Онишко, П. Тарашук). Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
- Ченовет, Е. & Стефан, М. Дж. (2014). *Чому ненасильницький спротив ефективний: Стратегічна логіка громадянського конфлікту*. (Переклад з англ. Сергія Гіріка). Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО».
- Gurr, T. R. (1970). *Why Men Rebel*. Princeton: Princeton University Press.
- Schelling, F. W. J. (1995). *Über das Wesen der menschlichen Freiheit*. Retrieved from https://www.fh-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/19Jh/Schelling/sch_frei.html
- Stirner, M. (1972). *Der Einzige und sein Eigentum*. Stuttgart: Philipp Reclam. (Цитується за Leopold, D., «Max Stirner», The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/max-stirner/>

REFERENCES

- Camus, A. (1997). *Selected Works*. (In 3 vols. T. 3. Essays: Translated from French by O. Zhupansky). Kharkiv: Folio.
- Chenoweth, E. & Stefan, M. J. (2014). *Why Nonviolent Resistance is Effective: The Strategic Logic of Civil Conflict*. (Translated from English by Serhiy Hirik). Kyiv: LLC “KLIO Publishing House”.
- Durkheim, E. (1998). *Suicide: A Sociological Study*. Kyiv: Osnovy.
- Encyclopedia of Postmodernism. (2003). Edited by Charles E. Winquist and Victor E. Taylor. Translated from English by Viktor Shovkun; scientific editor Oleksiy Shevchenko. Kyiv: Solomiya Pavlychko Publishing House "Osnovy".
- Gurr, T. R. (1970). *Why Men Rebel*. Princeton: Princeton University Press.
- Kraus, V. (1994). *Nihilism Today, or the Patience of World History*. (Translated from German by M. Pavlyuk). Kyiv: Osnovy.
- Lyuty, T. V. (2002). *Nihilism: Anatomy of Nothing*. Kyiv: Parapan.
- Nietzsche, F. (2003). *Thus Spoke Zarathustra; The Lust for Power*. (Translated by A. Onyshko, P. Tarashchuk). Kyiv: Solomiya Pavlychko Publishing House “Fundamentals”.
- Schelling, F. W. J. (1995). *Über das Wesen der menschlichen Freiheit*. Retrieved from https://www.fh-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/19Jh/Schelling/sch_frei.html
- Stirner, M. (1972). *Der Einzige und sein Eigentum*. Stuttgart: Philipp Reclam. (Citation from Leopold, D., «Max Stirner», The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/max-stirner/>